

VEREENIGING
TER BEOEFFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1882—1883.

*Vergadering van Woensdag, 7 Maart 1883, des avonds ten
half acht ure.*

De Voorzitter. Bij de opening dezer vergadering is het mij een bijzonder genoegen te kunnen wijzen op de talrijkheid der aanwezigen. Die talrijke opkomst getuigt van belangstelling in het onderwerp, dat dezen avond in overweging zal worden genomen. Het geldt nl. de bespreking van het wets-ontwerp Schepel en ik behoef wel niet te zeggen, dat daarbij een ingrijpende verandering in ons verdedigingsstelsel wordt beoogd.

Door aanneming van dat wetsvoorstel zou de vestingwet van 1874 een belangrijke wijziging ondergaan en zou onze geheele verdediging worden teruggebracht tot de enkele stelling — Amsterdam.

Het bestuur hoopt dat door de vergadering een ruim deel aan het debat zal worden genomen, opdat daaruit duidelijk blijke welke, in het oog dezer vergadering, de waarde is van het voorstel van den heer Schepel.

Op uitnoodiging van het bestuur, heeft de heer Eland zich bereid verklaard deze discussie in te leiden. Ik verzoek thans dien heer het spreekgestoelte te willen innemen.

De heer K. ELAND, luitenant-kolonel, directeur van de IIe afdeling der krijgsschool, bespreekt hierop op de volgende wijze
het wetsvoorstel-Schepel.

Mijne Heeren!

Toen ik op mij had genomen de discussiën over het wetsontwerp Schepel in te leiden, verzocht mij onze voorzitter, zoo kort te zijn als eenigszins mogelijk was zonder mijn betoog te schaden, ten einde aan een groot aantal tot spreken gezinde leden de gelegenheid te laten hunne meening te zeggen. Ik heb beloofd aan dat verzoek te zullen voldoen, en daarom zal ik maar dadelijk met de deur in het huis vallen, in het vertrouwen dat mijne hoorders niet alleen het genoemde wetsontwerp hebben gelezen, maar ook de Memorie van Toelichting, die een veel beter inzicht geeft van hetgeen die afgevaardigde wil, dan het ontwerp zelf.

„Als het gevaar bestaat, dan moet er rekening mee gehouden worden”, zegt de heer S., en ik met hem. Welke gevaren bestaan er nu voor ons? Vooreerst om in een oorlog tusschen *Frankrijk* en *Duitschland* te worden gewikkeld, een gevaar dat in 99 van de 100 gevallen kan worden afgewend door te zorgen, dat onze oostelijke nabuur vertrouwen gaat stellen in onzen goeden wil en in onze kracht. Langen tijd heeft men in *Frankrijk* gevreesd, dat *Duitschland* te eeniger tijd zou pogen, door *België* in *Noord-Frankrijk* te vallen, vóórdat men hier in voldoenden staat van tegenweer zou zijn; doch, na kalm overleg en door bestudeering van het vóór en het tegen, is men thans ook daar tot de overtuiging gekomen, dat dit gevaar vrij gering is. Trouwens, de annexatie van den *Elzas* en van *Lotharingen*, door velen als eene politieke font beschouwd, is zonder twijfel hoofdzakelijk doorgedreven om een korten en zekeren weg, zonder belangrijke natuurlijke hindernissen, naar *Parijs* te verkrijgen. Eene schending van onze neutraliteit door *Duitschland* is daarom niet zeer waarschijnlijk; dit zou dan ook wel de weg zijn om zich noodeloos nog twee nieuwe vijanden op den hals te halen, die, in flank en rug optredende, zeker niet te verachten zouden zijn.

Anders echter is het met *Frankrijk* gesteld. Natuurlijk maakt ook deze mogelijkheid zich een of twee lastige vijanden méér, door den weg van *Parijs* naar *Berlijn* over *Keulen* of nog noordelij-

ker te zoeken, doch alle andere wegen zijn, óf veel langer, zooals die door de bekende trouée van *Belfort*, óf zoozeer versterkt, dat de vraag overweging verdient of niet deze noordelijke richting, alles bijeengenomen, wellicht de minste bezwaren oplevert. Ik wil geen poging doen om deze vraag te beantwoorden, maar — ik herhaal de juiste opmerking van den heer S. — als het gevaar bestaat, dan moet er rekening mee worden gehouden.

Ook zou het mogelijk zijn dat *Frankrijk* zich afleiding in Noord-*Duitschland* tracht te bezorgen en voor dat doel de *Dol-lart* uitkiest om troepen aan wal te zetten.

Tegen die beide mogelijke omstandigheden moeten wij *Duitschland* waarborgen, zooveel dit in ons vermogen ligt en dit vermogen is niet gering. Want, is eene landing op eene zeer uitgestrekte kust moeilijk te beletten, omdat de verdediger gewoonlijk niet in staat is het noodige aantal troepen op het geheimgehouden landingspunt te vereenigen, even gemakkelijk is het, zulk eene onderneming af te slaan, indien de kust zoo beperkt is als hier. En wat *Limburg* aangaat, waar in het andere geval onze neutraliteit bedreigd wordt, ook daar zal een veldleger, zooals wij er gemakkelijk een kunnen hebben, den indringer veel te doen geven. Men bedenke vooreerst, dat niet het geheele, zelfs niet een groot gedeelte van het Fransche leger dien weg zal nemen op het oogenblik dat de Duitsche heirscharen uit *Metz* op weg naar *Parijs* zijn; zulk een chassez-croisez zou al te uniek zijn in de Krijgsgeschiedenis en slechts op een zeer spoedige nederlaag uitloopen. Die Fransche legermacht nu, ofschoon niet onaanzienlijk sterker dan ons veldleger, doch niet in de verhouding als 10 tot 1, zooals de heer S. schijnt te onderstellen, moet nu beginnen met maatregelen te nemen tegen het Belgische leger; slechts weinig moeite zal het haar kosten om *Nederland* geheel links te laten liggen en zij zal het daarom meer dan waarschijnlijk doen, als zij zich daardoor de aanhoudende kleine en groote aanvallen, in het bijzonder in flank en rug en later nog op hare operatielijn, van een nieuwen vijand van den hals kan houden. Maar daartoe, en ook voor het beletten eener landing op de Groningsche kust, is eene macht

noodig, die niet achter *Amsterdam's* wallen zit weggedoken, dooh in het open veld, nabij de bedreigde punten gereed staat om hare kracht te doen gevoelen, niet alleen op het oogenblik zelve van de schending der neutraliteit, maar ook daarna. Ondervindt dan de schender tegenspoed; wordt hij door zijne primitieve tegenpartij opgehouden en misschien verslagen, dan is hij waarschijnlijk spoedig genoodzaakt om de wapens neer te leggen voor het leger van de kleine mogendheid, welke hij nog kort geleden had getrotseerd.

Mij dunkt, de hier met een paar woorden geschetste toestand heeft veel meer van de te verwachten werkelijkheid dan — men vergeve mij het woord — de caricatuur, welke de heer S. levert. Naar zijn oordeel zal *Frankrijk*, als een deel van ons leger in *Limburg* en een ander deel in *Groningen* is, een aanval op *Holland* doen, om van daar tegen *Duitschland* te opereeren, waarvan weer het gevolg zal wezen, dat ook *Duitschland* een aanval op *Holland* zal doen, om het plan van *Frankrijk* te verijdelen. M. H.! laten wij ons eens in dien toestand denken. Ons veldleger staat dus gedeeltelijk in het zuiden, gedeeltelijk in het noorden, aan onze oostelijke grens. Daar verneemt men dat eene groote Fransche vloot aanstalten maakt om troepen op de Hollandsche kust te werpen. Veilig kunnen wij onder deze omstandigheden *Limburg* en *Delfzijl* verlaten, want een staat, die in een oorlog met eene minstens even sterke mogendheid zijne krachten in nog meer dan twee deelen zou splitsen, zou zeer spoedig overwonnen zijn. Ons veldleger te vereenigen is nu de questie van een korten tijd; de landing beletten zal misschien niet altijd mogelijk zijn, en het geval kan zich dus voordoen, dat de Franschen in *Holland* staan; maar met hoeveel man? Zal het noodig zijn, hier het bekende, en nog kort geleden door den kolonel den Beer Poortugael aangehaalde feit te herinneren, dat eene landing van 50.000 man eene reusachtige onderneming is, en langen tijd van voorbereiding eischt, zoodat eene *onverwacht* aan wal gezette macht zeer zeker ons veldleger niet in getalsterkte zal overtreffen? Maar laten we dit over het hoofd zien; welnu, dan moet die macht vooruitrukken en dwars door *Nederland* naar *Duitschland*. Reeds

spoedig stooten die vijanden, want dat zijn ze inmiddels geworden, op onze forten — als tenminste de *Nieuwe Hollandsc̃he Waterlinie* dan nog bestaat — wel is waar in de keel hiervan, maar ook dáár loopt men er toch niet, zooals men dit triviaal uitdrukt, op kousen en schoenen in; ook dit bezwaar willen we hen echter laten overwinnen, en zelfs nemen we voor een oogenblik aan, dat zij niet eens bemerken, dat in die forten zwaar geschut staat en dat ons veldleger eerst ten O. van de linie weerstand biedt. Nu is dit laatste bepaaldelijk in het voordeel, in het bijzonder wat aangaat cavalerie en artillerie, want het is genoeg bekend dat landingslegers die niet over een haven kunnen beschikken, in dit opzicht zeer in het nadeel zijn, en zulk een haven — althans wanneer het ontwerp S. nog niet in uitvoering is gebracht — bezit de vijand niet. In weerwil daarvan nemen wij alweder aan, dat het de Franschen gelukt, ons veldleger van zich af te schuiven, en zij bereiken den *IJsel*. Daar vinden zij echter de bruggen afgebroken en zij moeten dus nieuwe overgangsmiddelen maken; of zij voldoende pontonmaterieel bij zich zullen hebben, is zeer te betwijfelen, en zij zullen zich daarom vermoedelijk op andere wijze moeten redden. Is eindelijk de overgang van de rivier uitgevoerd, dan zien zij spoedig Duitschland's grenspalen, maar zeer zeker ook de helmen der frissche en van alles voorziene Deutsche troepen; en wat zal dan het lot zijn van de Fransche macht, die dagen achtereen in vijandelijk land heeft blootgestaan aan aanvallen in front, in flank en rug van eene betrekkelijk sterke tegenpartij?

Gij hebt reeds bij u zelven geantwoord, M. H., zij gaat eene wisse kriegsgevangenschap te gemoet.

Hoe geheel anders zou de toestand zijn, indien wij buiten de positie Amsterdam geen vestingwerken of geen veldleger hadden! Dan, ja, zouden werkelijk de omstandigheden kunnen plaats grijpen, welke de heer S. zoo te recht vreest, en ons vaderland zou het gevechtsveld kunnen worden voor vreemde legerbenden.

Door alzoo een veldleger te onderhouden, krachtig genoeg om een wezenlijk gevaar te worden voor den Staat, die er be-

lang bij zou kunnen hebben om onze onzijdigheid te schenden, geven wij een niet te versmaden steun aan *Duitschland*, en op die wijze zullen wij deze mogendheid, welke anders zelve voor haren rug zou moeten zorgen, niet alleen elk geground voorwendsel ontnemen om ons land te bezetten, maar zelfs een grooten dienst bewijzen; een dienst van vrij wat grooter waarde dan indien wij verklaren te zullen zorgen, dat geen vreemde mogendheid van onze Amsterdamsche stelling gebruik make, zooals de heer S. wil. Meent die afgevaardigde in ernst, dat men eenige waarde zal hechten aan die verklaring? Wat mij aangaat, ik vrees dat wij daarmede weinig eer zouden inoogsten.

In het voorbijgaan zij opgemerkt, dat er in geen geval sprake zal zijn van de verdediging der grenzen van *Maastricht tot Delfzijl*, zooals de heer S. zegt; wellicht is dit evenwel een drukfout want even te voren leest men meer te recht: *Maas-tricht en Delfzijl*.

Is alzoo een veldleger onmisbaar om onze neutraliteit te handhaven, dit is eveneens het geval om bij eventueel geschil met *België* niet genoodzaakt te zijn om à tout prix toe te geven. Een twistpunt tusschen dat land en *Nederland* kan toch zeer goed ontstaan, hoe goed thans de verstandhouding ook moge zijn, en nu stelle men zich eens voor, welke belachelijke, neen, diep bedroevende figuur wij tegenover eene zoo kleine mogendheid zouden maken, indien wij ons veldleger afschaften. Dat wij om deze reden — en ook om zoo noodig *België* steun te verleenen — *Terneuzen* en *Ellewoutsdijk* niet moeten slechten, heb ik reeds elders besproken. Door dit na te laten, houden wij den sleutel niet alleen van *Antwerpen* maar ook van *Gent* in handen en kunnen wij onze neutraliteit veel gemakkelijker handhaven dan zonder die vestingwerken.

Is het onderhouden van een voldoende talrijk veldleger de eerste waarborg tegen oorlog met onze naaste bureu, dit alleen is niet voldoende om het hoofd te bieden aan andere eventualiteiten. Niemand kan ons verzekeren tegen een inval van een overmachtigen vijand; zoowel om dien zoo mogelijk af te slaan als om tijd te winnen tot het verkrijgen van bondgenoo-

ten, moeten wij in vreedstijd een of meer stellingen voorbereiden, welke ons in staat stellen met de beschikbare levende strijdkrachten den vijand op te houden en op allerlei wijze afbreuk te doen. De vraag is thans echter opgeworpen of *Amsterdam* alleen daartoe voldoende is, dan wel of ook onze havens en riviermonden of zeegaten welke toegang verschaffen naar *Holland*, zoomede de *N. H. Waterlinie* behouden moeten blijven. Zooals bekend is, meent de heer S. het eerste, zonder echter mede te deelen wat hij door de stelling *Amsterdam* verstaat. Dat dit niet onnoodig zou geweest zijn, zal aanstonds blijken; laat ons eerst eens zien, welke eigenschappen hij aan die positie toeschrijft en in hoeverre deze den toets van het onderzoek kunnen doorstaan.

Na het oordeel van Napoleon I over de stelling *Amsterdam* te hebben medegedeeld, zegt de heer S., dat de omtrek van die stad ook nu nog hoogst gunstig is voor den verdediger, zeer ongunstig voor den aanvaller, en dat de verdediger er elk oogenblik kan inondeeren. Naar mijne meening is het eerste slechts voorwaardelijk juist en het tweede geheel onjuist. Bij het gebruikmaken van aanbalingen moet men in het algemeen eenigszins voorzichtig zijn; de heer S. heeft daaromtrent reeds terechtwijzing ontvangen; maar vooral is dit noodig, indien men zich niet ten volle heeft verplaatst in den gedachtengang van de aangehaalde schrijvers. Tot nu toe heeft bijv. niemand er aan gedacht *Amsterdam* tot eene grensvesting te maken en alles wat omtrent deze stelling werd openbaar gemaakt, moet daarom in dit licht worden beschouwd.

Denkt men zich de stelling *Amsterdam* eerst aanvalbaar, nadat de *N.-H. Waterlinie* is gevallen of nadat eene landing heeft plaats gevonden, dan is al dadelijk ééne voorwaarde vervuld om de beide eerste hypothesen van den heer S. als waaraan te nemen; eene tweede is dat de duurzame werken welke de stelling vormen, door inondatiën gedekt zijn, en dit is alleen dan het geval, indien zij niet in de duinen komen te liggen; eene derde, dat wij genoeg troepen hebben om de forten te bezetten en de tusschenruimten te verdedigen, en die voorwaarde zou zeer moeilijk zoo niet onmogelijk te vervullen zijn, indien ons veld-

leger werd afgeschaft en *Amsterdam* binnen zeer weinige dagen door den vijand kon worden ingesloten.

Dat wij de positie niet elk oogenblik kunnen inondeeren zal ik bewijzen door aanhalingen uit Stieltjes, den man, die ook bij den heer S. als deskundige geldt. Vooral hierom zal ik hedenavond dien schrijver laten spreken, omdat hij zich hier niet meer kan verweren tegen onjuiste gevolgtrekkingen uit zijne woorden. Vooraf zij nog opgemerkt dat ook Stieltjes er niet aan dacht *Amsterdam* in eerste linie aan de landzijde te brengen, want hij zegt:

„De *Amsterdamsche linie* kan van de zuidzijde op tweeërlei wijze bedreigd worden:

1°. of na den val der *Grebbe- en Utrechtsche linie* bij een aanval uit het *oosten*;

2°. of bij eene landing op de *Zuid-Hollandsche kust*, uit het *zuiden*.

Omtrent de inondatiën zegt hij:

„Wanneer in tijden van aanhoudende regens de stoomtuigen „of windmoleus stil werden gezet, zouden de polders van zelve „onder water geraken . . . Maar die tijden zijn *uitzonderingen*; „overtreft de verdamping den gevallen regen, dan moet water „van buiten worden ingelaten, vooreerst om de slooten op peil te houden, vervolgens (na droogte) om in den drogen grond te worden opgeslurpt, eindelijk om het land onder water te „krijgen; zulk een toestand kwam o. a. in den zomer van 1868 „voor. Gedurende de uitdroging van April tot September van „dat jaar kon men door aanhoudende waterinlating gedurende „1649 uren (zegge 69 etmalen) à 9600 M³ per uur, den pol- „derboezem — d. z. de slooten alleen — *een weinig boven peil „houden*.”

Is dit, M. H., niet iets anders dan „elk oogenblik kunnen inondeeren”? Nu kan men wel is waar de inondatie bespoedigen door inlating van zout en brak water, „maar,” zegt Stieltjes weer, „over 't algemeen zijn de bemalingswerktuigen der polders beter in orde dan de inlatingsmiddelen.”

Eene andere redeneering van denzelfden schrijver zal deze kwestie nog nader toelichten. Om bijtijds gereed te zijn — men

lette er vooral op, dat de *N.-H. Waterlinie* in zijne gedachten nog bestaat — stelt hij voor, twee afsluitingen te bouwen op de ringvaart van den Haarlemmermeerpolder bij *Aalsmeer* en bij de *Cruquius*; *bij voorbereiding tot oorlog* den boezem van Rijnland met IJselwater op te zetten tot ongeveer A.P., en het Noordzeekanaal, Amstelland, (het stadswater van) Amsterdam, benevens het door de zoovevingenoemde afsluitingen afgescheiden N^d deel van Rijnland's boezem, af te laten in de poldersloten; en dan laat hij volgen: „*In dien toestand* kan „men gerust de gebeurtenissen afwachten en zal men zeer snel „inondatiën van te beperken breedte kunnen stellen, meer dan „voldoende om een gewelddadigen aanval tegen te gaan”; „altijd natuurlijk” — vervolgt hij — „mits militie en schut- „terij talrijk en voor onze toestanden goed geoefend zijn.” En wat verstaat nu de heer Stieltjes door zeer snel? In de bijeenkomst van 21 Januari 1876 van deze vereeniging, dus toen hij vermoedelijk zijne in datzelfde jaar uitgekomen Studie schreef, noemde hij, indien alle bovenstaande maatregelen vooraf waren gegaan, nog 3 à 4 dagen, mits ook Noordzeewater zou worden ingelaten.

Vergis ik mij niet, dan blijkt uit het bovenstaande, dat de heer S. in den heer Stieltjes allermint een bondgenoot mag begroeten; om dit nog beter te doen uitkomen, is het wellicht niet overbodig in herinnering te brengen dat deze laatste onder anderen in eene bijeenkomst dezer vereeniging zeide: „Krayenhoff heeft zich dus laten meesleepen door zijn denkbeeld dat de Amsterdamsche linie onneembaar is, en zich eene illusie gemaakt.” Straks zal nog nader blijken, dat de heer Stieltjes, ware hij nog in leven, hoogstwaarschijnlijk hier zijne stem tegen het wetsontwerp Schepel zou laten hooren; voor het oogenblik wil ik slechts constateeren, dat de omtrek van *Amsterdam* hoogst gunstig voor den verdediger en hoogst nadeelig voor den aanvaller moge zijn, doch alleen onder de reeds genoemde voorwaarden. *Nie!* echter, indien ons geen tijd van voorbereiding wordt gelaten; niët, indien de kans bestaat, dat wij alleen kunnen beschikken over de militie en de schutterij

van *Amsterdam* en omstreken, niet dus, indien wij den raad van den heer S. opvolgen.

„Maar,” zegt de heer S., „de verdediging van de geheele vesting *Holland* vraagt te veel en geeft te min. Zij vraagt een leger, een vloot én doode weermiddelen van dien omvang, inrichting en sterkte, dat het onderhoud er van op den duur de krachten van een klein land verre te boven gaat, en zij geeft te min zekerheid, te min kans op goeden uitslag.”

Ook deze uitspraak betwist ik ten stelligste; die verdediging vraagt — behalve eene scheepsmacht omtrent welker sterkte ik het stilzwijgen wensch te bewaren, onder opmerking alleen dat van de eischen van den Schout bij nacht Binkes wel wat afgedongen kan worden — een leger, zooals de oud-Minister den Beer Poortugael voorstelt, of indien grondwetsherziening niet spoedig in dien zin tot stand komt, zoo nabij met die plannen overeenstemmend als de bestaande Grondwet gedooft; verder behoud van alle onze vestingwerken, behalve eenige in de *Zuider Waterlinie*, en eenige weinig kostbare verbeteringen aan die werken, en eindelijk de versterking van *Amsterdam*. De uitvoering van dit stelsel zal de begrotingen van Oorlog eer doen dalen dan rijzen en in elk geval veel minder kostbaar zijn dan het stelsel Schepel; daarenboven verschaft het een maximum van zekerheid voor het ongeschonden behoud des vaderlands.

Deze stellingen wil ik thans zoo beknopt mogelijk toelichten, en waar mogelijk bewijzen, onder verwijzing vooral naar de laatste brochure van den zooeven genoemden oud-minister voor wat de levende strijdkrachten betreft.

Zooals ik reeds opmerkte is het beletten van eene landing op eene uitgestrekte kust een zeer moeilijke taak, al valt het niet te ontkennen dat op verre na nog niet alle verdedigingsmiddelen uitgeput of zelfs maar beproefd zijn; ik wijs in het voorbijgaan slechts op drijvende mijnen en *Whitehead* torpedo's. Hoe dit zij, ik herhaal, wat ik straks zeide, namelijk dat het aan den wal zetten van een Fransch of Duitsch legerkorps veel voorbereiding en veel materieel vereischt, en van twee

zulke korpsen eene reuzenonderneming is; dit wordt even algemeen erkend als dat zulk eene macht zich spoedig in een uiterst neteligen toestand bevindt, indien zij niet beschikt over eene haven. Kan namelijk de landstreek, waarin het landingskorps aan wal is gezet, al in de voeding en verpleging voorzien, zij is niet in staat om geleden verliezen en munitie aan te vullen; wat dit laatste betreft, herinneren wij, met het oog op een eventueelen aanval op *Amsterdam*, dat tegen *Straatsburg* dagelijks 3000 à 6000 projectielen werden verschoten. Tegenover de vijandelijke macht, die in het voor ons allerongunstigste geval 4 divisies sterk zal zijn, kunnen wij er 3 stellen, die natuurlijk, behalve wellicht in geoefendheid en oorlogservaring, bij de vijandelijke in alle opzichten in het voordeel zijn, omdat zij handelend optreden in de nabijheid harer operatiebasis tegenover een vijand, die hoogstwaarschijnlijk veel minder goed voorzien is van munitie, geschut en ruitery, en die onze verraderlijke kust tot punt van uitgang heeft.

Het aan wal komen van vijandelijke troepen levert dus voor ons niet het grootste gevaar op; dit wordt veel ernstiger, indien zij over eene haven beschikken, waardoor zij in de gelegenheid zijn al het noodige aan te voeren, die haar in één woord tot operatiebasis kan verstrekken. Daarom is het van het hoogste gewicht de stelling *den Helder*, *den Nieuwen Maasmond*, *Hellevoetsluis* met *Brielle*, en de positie *Willemstad* te behouden; voor *den Helder* pleit bovendien de omstandigheid, dat daarlangs uitstekende wegen naar de *Zuiderzee* voeren. Van *IJmuiden* spreek ik niet, omdat dit bij elke goede Amsterdamsche stelling behoort en dus ook in het stelsel Schepel behouden zou blijven.

Even onmisbaar als de kustversterkingen is de *N.-H. Waterlinie*. De heer S. voert als bezwaren hiertegen aan, dat zeer lage rivierstanden gevaarlijke vijanden kunnen worden en de vijand ons wellicht het water zal kunnen onthouden, terwijl hij ons zal kunnen overrompelen en alzoo niet den tijd laten om de noodige opruiming te doen; tot toelichting wordt verder gezegd: „bij de behandeling der vestingwet deed de heer Stieltjes, die wist wat er aan gebeurd was en nog aan gebeu-

ren zou, mededeelingen, waaruit men moet opmaken, dat hij voor het stellen der inondatiën ongeveer 14 dagen noodig rekende."

Het ligt wellicht aan mij dat ik deze laatste mededeeling wel wat nevelachtig vind. Hoe dit zij, tegenover de eventueele uitlatingen van den heer Stieltjes in 1874 breng ik in herinnering, dat volgens de Memorie van Toelichting op Hoofdstuk VIII der Staatsbegroting van 1868, die tijd voor het stellen der inondatiën toen gemiddeld 6 à 7 etmalen en eerst onder de ongunstigste omstandigheden 12 à 13 etmalen zou bedragen, terwijl na dien tijd de inondatiemiddelen veel zijn verbeterd. Daarenboven zal ik door eenige aanhalingen bewijzen dat Stieltjes in 1876, dus 2 jaar na zijn vermeende onrustwekkende onthullingen, volstrekt niet pessimistisch gestemd was omtrent onze inondatiën in het algemeen en omtrent deze linie in het bijzonder. Men hoore slechts:

„Een voor 30 jaren hoogst gebrekkig stelsel van inondatiën „is van lieverlede door een onder vele omstandigheden voldoende „stelsel vervangen. Het zal verder blijken, dat de nog aan te „wenden middelen geen overdadige sommen vorderen." En verder:

„De officieele inondatiepeilen . . . zijn thans *reeds spoedig* bereikbaar:

„op alle kommen, bij standen op de groote rivieren boven, „op, of tot 1 M onder den middelbaren stand, ook bij gebrek „aan lokale regens; op de benedenste kommen van elke linie, „ook nog bij lagere — d. z. dus *zeer lage* — standen"; in het voorbijgaan zij opgemerkt, dat standen van 1.5 M onder M. R. zeldzaam zijn.

„Ook onafhankelijk van den stand op de hoofdriivieren, bij „veel lokale regens."

„De officieele peilen zijn ook soms bereikbaar bij lage rivier- „standen en gebrek aan lokale regens, wanneer stormen uit zee „het water eenige dagen opzetten."

„De officieele peilen zijn niet bereikbaar, indien tegelijkertijd „de hoofd- en kleine rivieren laag zijn, de zee stil is en er „geen lokale regens vallen. „Maar," en ik vestig bijzonder hierop uwe aandacht „dit nadeel kan door den bouw van eenige

„sluizen en stoomgemalen geheel worden weggenomen”. Zooals ik daareven zeide doelt het voorgaande op alle inondatiën, officieele en niet officieele, waarover de studie van Stieltjes handelt; omtrent de *N.-H. Waterlinie* in het bijzonder zegt hij, dat zijne bezwaren in 19 van de 20 gevallen niet bestaan, terwijl hij te dezer plaatse reeds op 30 December 1870 als zijn gevoelen te kennen gaf, dat de inondatiemiddelen geacht konden worden voldoende te zijn. Weer elders leest men: „De soms „geuite meening dat de *Utrechtsche linie* niet verdedigbaar zou „zijn, zoolang een gedeelte daarvan niet geheel naar den eisch „gereed is, is ten eenenmale onjuist. Zijn bijv. $\frac{3}{4}$ van de lengte „in volkomen, het overige $\frac{1}{4}$ gedeelte in onvolkomen toestand, „dan moeten daar meer veldtroepen worden opgesteld, om te „vergoeden wat aan de andere verdedigingsmiddelen ontbreekt. „Eene niet geheel voltooide linie maakt de verdediging niet „onmogelijk maar een grooter veldleger noodzakelijk.”

Ik geloof hiermede te kunnen volstaan wat dit punt betreft; nog verscheidene aanhalingen zou ik echter kunnen doen, ten bewijze dat niemand minder dan hij er aan dacht om de *N.-H. Waterlinie* wegens haren min gunstigen toestand af te schaffen.

Een tweede bezwaar van den heer S., namelijk dat de vijand ons het water zou kunnen onthouden, is door den heer Roeseboom, m. i. te recht, een spook genoemd met zeer onbestemde vormen; de oud-minister den Beer Poortugael wijst er op, „dat „men aan eene rivier als den *Rijn*, in 4 of 5 dagen geene „andere stroomrichting geeft en men het in *Duitschland* wel uit „zijn hersens zal laten, deze rivier op eigen gebied af te leiden, tenzij vlak aan onze grens, en dan komt het water langs „een omweg, toch speedig in den *Rijn* terug.” Ik veroorloof mij daarbij nog het een en ander te voegen.

Naar aanleiding van de eerste militaire studie van den heer Stieltjes, waaruit ik de tot nu toe gedane aanhalingen putte, en waarin hij het afleiden van den geheelen *Neder-Rijn* naar *IJssel* en *Waal* — dus niet van den *Rijn* in *Duitschland* — een zeer groot werk, doch het afleiden van een gedeelte van den *Neder-Rijn* naar den *IJssel* gemakkelijker noemde en de middelen aangaf om ook dit geheel te voorkomen, merkte ik in de

Tijdspiegel van 1877 op, dat het plan van de Duitschers om de *Moezel* beneden *Metz* af te dammen werd opgegeven, omdat volgens berekening van bekwame mannen van het vak, 115 dagen noodig zouden geweest zijn, alleen om het vereischte materiaal voor dien dam aan te voeren; dat wel is waar eene afleiding van een gedeelte van den *Neder-Rijn* niet zóó moeilijk zou zijn, doch ook dit meer tijd zou vorderen dan voor het stellen der inondatie wordt vereischt. Vermoedelijk toch zou dit doel het gemakkelijkst te bereiken zijn door schepen met steenen te laten zinken; elke andere wijze zou veel te veel tijd kosten. Maar vooreerst moet de vijand *Pannerden* hebben genomen om die schepen bij den bovenmond van den *IJssel* te brengen, en ten andere is ook in 1870 eene poging mislukt om met zinkschepen een dam in de *Seine* bij *Rouaan* te maken. Zoo bijzonder gemakkelijk schijnt dit werk dus niet, maar zooals reeds werd opgemerkt bestaan er afdoende middelen om het te beletten of nutteloos te maken, indien men er nog ernstig voor vreest, namelijk het bouwen van een sperfort op de *Pleij*, of het plaatsen van stoomgemalen in de *Lek*.

Rest nog de tijd voor de opruimingen. Op gevaar af van vervelend te worden haal ik hier nogmaals het gezegde van den heer S. aan: „als het gevaar bestaat dan moet er rekening „mee worden gehouden,” en ik geef toe dat er werkelijk gevaar bestaat, niet voor overrompeling, zooals de heer S. zich haar voorstelt, maar voor een aanval op het oogenblik, dat wij met onze opruimingen of onze inondatiën nog niet volkomen gereed zijn. Maar daarom moet men niet de *N.-H. Waterlinie* verlaten, want dan verplaatst men het gevaar naar de stelling *Amsterdam*, en wordt de zaak waarlijk hopeloos; integendeel. Juist omdat het gevaar aanwezig is om den vijand voor onze liniën te zien verschijnen op een tijdstip dat ons niet convenieert, daarom heb ik voor eenige maanden een lans gebroken ten gunste van het kanaal door de *Geldersche Vallei*, in weerwil van de voordeelen, welke aan de richting *Utrecht-Tiel*, met ombuiging oostwaarts van *Utrecht* verbonden zouden zijn; daarom heb ik mij voor korten tijd een voorstander getoond van sperforten en van het behoud van *Doesburg's* wallen; daarom te meer

hebben wij een veldleger noodig, dat buiten onze liniën kan optreden, niet om een veldslag aan te nemen van 's vijands kolossale overmacht, maar om dezen tot bedachtzaam voortrukken te dwingen. Indien bij de bruggen over *IJssel* en *Waal* sperforten liggen, dan is de vijand verplicht elders over te gaan; hiertoe moet hij pontonmaterieel verzamelen en naar het overgangspunt brengen; bruggen slaan, en dat wel op plaatsen waar vermoedelijk geen goede wegen naar of van de rivier loopen en dus wegen verbeteren: alles oponthoud voor hem, tijdwinst voor ons. Eene betrekkelijk geringe macht op enkele punten, welke voor hem buiten het vuur uit de sperforten gunstig kunnen worden genoemd, kan voor hetzelfde doel gewichtige diensten bewijzen.

Ziedaar de gevolgtrekkingen welke m. i. gemaakt moeten worden, indien men aan overrompeling geloofst. Maar ook hier tegen kunnen nog andere maatregelen worden genomen. Vooreerst vraag ik, of wij alleen gezantschappen onderhouden om, zooals in ons parlement is gezegd, met den hoed in de hand voor de vreemde ministers van buitenlandsche zaken te staan? Kennen wij bovendien geen andere middelen om op de hoogte te blijven van de *grootte* maatregelen, welke men in het buitenland neemt? En is het eindelijk niet mogelijk in onze grensgarnizoenen troepen te leggen, welke steeds op oorlogssterkte zijn? Als antwoord op deze laatste vraag herinner ik aan de discussiën, welke te dezer plaatse zijn gevoerd over de Indische brigade en geef als mijne meening te kennen dat een overleg tusschen Oorlog en Koloniën, om uitvoering te geven aan art. 178 der Grondwet, waarin wordt voorgeschreven, om ten allen tijde eene toereikende zee- en landmacht te onderhouden ten einde te dienen in of buiten *Europa*, ons het middel aan de hand geeft om overrompeling zeer moeilijk en, met sperforten vereenigd, onmogelijk te maken.

Na al het bovenstaande meen ik te mogen beweren, dat de verdediging van de vesting *Holland*, indien wij slechts de noodige voorbereidingsmaatregelen verkiezen te nemen, niet te veel eischt en ook niet te weinig geeft; integendeel dat het slechts aan ons ligt, om, zonder de draagkracht der natie te veel te

belasten, in volkomen veiligheid voort te leven. Ik zal nu nog aantoonen dat daarentegen het stelsel S. meer dan eenig ander vraagt en ons het minst geeft.

De positie *Amsterdam* bestaat, zooals men weet, feitelijk nog niet, en de gelegenheid is dus nog dáár, om ze kleiner of grooter te maken dan thans is vastgesteld. Nu hangt de noodige uitgebreidheid daarvan vooral af van de omstandigheid of zij al dan niet spoedig kan worden aangevallen of omsingeld. Kunnen wij bijv. verzekerd zijn, dat er tijd genoeg zal overblijven om de positie van buiten af voor maanden te proviandeeren, dan kan men volstaan met den kleinsten kring welke de hoofdstad aan bombardement onttrekt. Zulk eene stelling nu is voldoende, indien wij het tegenwoordige vestingstelsel in hoofdzaak laten bestaan; zij heeft daarenboven het voordeel, dat bijna alle forten in de inondatiën vallen en dus veel minder kostbaar kunnen zijn dan werken in hoog terrein.

Geheel anders zou de toestand zijn, indien *Amsterdam* onze eenige positie was. Over land staat dan de vijand binnen zeer weinige dagen en over zee eveneens in korten tijd voor de positie en hij sluit ze in. Neemt men dan al aan dat er werkelijk van verdediging sprake zal zijn, zoo kan die in eene beperkte positie niet lang worden volgehouden, omdat de voorraad spoedig zal opgeteerd zijn; in die onderstelling is dus eene enge positie *Amsterdam* een onding; in den kortst mogelijken tijd zouden wij dan de vlag moeten neerhalen, zelfs tegenover een vijand van geringe kracht. Om dit nadeel te ontgaan, zou men de stelling zoozeer moeten uitbreiden, dat zij eene ruimte omvat voor bebouwing, en vooral voor beweiding, voldoende om maanden lang de bewoners, de vluchtelingen en de bezetting van alles te voorzien. Zulk eene positie moet dan ook worden voorgestaan door hen die het ontwerp S. niet onvoorwaardelijk mochten afkeuren; zoo is mij genoemd eene positie van *Muiden* over *Nieuwershuis*, *Katwijk aan Zee*, *Egmond aan Zee*, *Alkmaar*, *Hoorn* en weer naar *Muiden* terug, met bijvoeging echter dat men verder rekende op een veldleger, eene voldoende bezetting, kustversterkingen en sperforten. Nu behoef ik u wel niet voor te rekenen, wat een dergelijke stelling alleen aan

eerste uitgaven zou kosten; is de stelling van *Amsterdam*, zooals die thans in uitvoering zal komen, voor 11 millioen te maken, dan zal een zoo uitgebreide positie 20 millioen, misschien zelfs 25 millioen vorderen. Behalve toch, dat zij enorm veel meer omtrek heeft, vallen daarvan verscheidene werken in de duinen, waardoor kostbare inrichtingen voor de stormvrijheid noodzakelijk worden; ook de ingesloten kuststreek mag niet onbeschermd blijven, want door daar te landen zou een vijand de geheele stelling geforceerd hebben.

Bij de hierboven genoemde som moet echter nog eene andere worden gevoegd, waarvan het bedrag zelfs niet bij benadering geraamd kan worden. De heer Rooseboom heeft reeds opgemerkt, dat in het stelsel Schepel de uitrustingswerf van *Willemsoord*, de artilleriewerkplaatsen van *Delft* en de geschutgieterij van de residentie, de groote magazijnen te *Delft*, *Woerden*, *Dordrecht* en *Wierickerschans* en zelfs de ministeries, althans die van Marine en Oorlog, noodzakelijk naar *Amsterdam* behooren te worden overgebracht; en dit is volkomen juist, tenzij men ook al die plaatsen in de stelling *Amsterdam* zou willen opnemen. Is dit soms de bedoeling van het ontwerp? Had ik daarom geen recht, bij den aanvang mijner voordracht te zeggen, dat het niet van belang ontbloot zou zijn om te weten wat eigenlijk door de stelling *Amsterdam* moet worden verstaan?

Om te voldoen aan de aanmaning van onzen Voorzitter tot betrachtning van kortheid zal ik niet uitweiden over het gevaar van eene enkele stelling *Amsterdam* met het oog op het bijeenbrengen eener voldoende macht aan militie en schutterij, niet alleen voor het leger te velde maar zelfs tot verdediging der eenige positie; een gevaar, op zichzelf groot genoeg om alleen daarom het stelsel te verwerpen. Evenmin over het feit dat eene stelling, waarvan twee gedeelten de duinen dwars doorsnijden en waarvan een lange duinreeks eene zijde uitmaakt, veel meer troepen tot verdediging vordert dan eene inondatielinie, ofschoon men niet moet meenen dat het hierin voldoende is de accessen te bezetten. Doch ik vraag vergunning hier nog met een enkel woord te wijzen op het gevoelen van den heer Plantenga, voor weinige dagen bekend geworden door

een artikel in de Militaire Spectator, waarin eveneens de onhoudbaarheid van de voorstellen van den heer S. wordt aangetoond, en bovendien van een zeer bekend lid onzer vereeniging, den heer Hoogenboom, die in de bijeenkomst van 30 December 1870 zeide te *hopen* dat de vijand, van de landzijde aanvallend, nimmer voor *Amsterdam* zou komen, omdat hij die stelling dan *niet* voor onneembaar houdt, doch tevens overtuigd was dat dezelfde vijand er ook nooit voor zou komen zoo wij, om de woorden van de Witt te gebruiken, in tijds naar behooren vigileren voor onze eygen securiteyt, m. a. w. zoo de regeering in vredetijd en het leger in oorlogstijd behoorlijk aan hunne verplichtingen voldoen. De bewijsvoering, op deze grondstellingen volgende, ofschoon reeds ruim 12 jaren oud, bevelen wij ook thans ten zeerste aan ter lezing en overweging; zij is veel te uitvoerig om hier zelfs in uittreksel te worden aangehaald; ik breng ze alleen hierom in herinnering, omdat ik vrees, dezen bondgenoot voor de goede zaak heden avond niet te zullen hooren.

Ik ga eindigen, M. H. Ik meen genoeg te hebben gezegd, om de bewering te staven, dat eene uitgebreide positie *Amsterdam* volstrekt niet het beste middel is om onze legersterkte te kunnen verminderen, en daarenboven de uitgaven ten behoeve van het vestingstelsel aanzienlijk zou verhoogen; ja zelfs, door noodzakelijke verplaatsing van magazijnen, werkplaatsen en ministeriën, die ontzettend zou opdrijven. Doch ik ben overtuigd, dat de heer S. *niet* wil eene stelling *Amsterdam*, welke het vaste land van *Noord- en Zuid-Holland* grootendeels omvat, doch eene positie bedoelt, in hoofdzaak overeenkomende met die, welke door den tegenwoordigen Minister van Oorlog is vastgesteld. Voor dat geval geloof ik te hebben aangetoond, dat het stelsel S. ons in den waren zin van het woord *weerloos*, in plaats van, zooals die afgevaardigde wil, *weerbaar* zou maken, en ons zelfs een eerloozen val zou bereiden. Dat daarentegen de verdediging van *Holland*, en met name van de *Nieuwe Hollandsche Waterlinie*, thans vooral niet te veel eischt, en alles geeft wat met redelijkheid daarvan is te verwachten, mits wij goede voor-

bereidingsmaatregelen nemen. En aangezien mij gebleken is, dat zij die, ofschoon studie van de landsverdediging te hebben gemaakt, toch in zooverre het stelsel S. niet dadelijk hebben verworpen, doch een oogenblik de vraag hebben overwogen of het niet wenschelijk zou zijn het gedeelte der *Nieuwe Holland-sche Waterlinie* bezuiden *Nieuwersluis* te laten vervallen, en eene uitgebreide *Amsterdamsche* linie te scheppen, hunne meening gronden op den bestaanden treurigen toestand der levende strijdkrachten en aan afdoende verbetering hiervan wanhopen, zoo meen ik gerechtigd te zijn tot de slotsom, dat de vesting *Holland* geen andere vijanden ernstig behoeft te vreezen dan

*gebrek aan voorzorg,
kleinmoedigheid en
onvoldoende kennis op het gebied der landdefensie.*

De Voorzitter verleent alsnu het woord aan den heer A. Kool.

De heer KOOL: Ten aanzien van een zoo uiterst gewichtige quaestie als het onderwerp uitmaakt van dit debat, wensch ik ook een enkel woord te zeggen. De heer Eland heeft het vraagstuk of het in 's lands belang raadzaam te achten zoude zijn, dat het ontwerp Schepel tot wet wierd gemaakt, in hoofdzaak meer beschouwd uit het oogpunt van onze verdediging aan de landzijde, althans met het oog op onze verdedigingsmiddelen te land. Ik nu wensch meer de aandacht te vestigen op het verband tusschen dat ontwerp en onze maritieme strijdkrachten.

Aanleiding daartoe en een uitgangspunt voor mijn betoog vind ik in eene zinsnede door den heer Schepel in zijne memorie van toelichting ter neergeschreven, waarin deze geachte afgevaardigde zegt „dat de kosten, welke voor het verdedigen van Holland aan oorlogschepen zijn opgeofferd, niet mogen doen nalaten om tot verdere concentratie van ons defentiestelsel over te gaan, te minder nu die oorlogschepen, ondanks al de millioenen, die wij na 1874 daaraan hebben opgeofferd, zooals wij nu weder uit het artikel van den kapitein ter zee Binkes en van anderen hebben vernomen, alweer verre ten achteren staan bij die van Frankrijk, Engeland en Duitschland.”

In de eerste plaats is het van belang ons rekenschap te geven van de meerdere of mindere juistheid dier uiting.

Bestaat er in werkelijkheid grond voor de vrees dat de vooruitgang in den scheepsbouw bij de ons omringende groote mogendheden, meer dan in 1874 het geval was, de kansen op het welslagen van onze maritieme defensie binnen enge grenzen beperkt? De vloten der mogendheden waren toen *in open zee* evenzeer oppermachtig tegenover onze scheepsmacht als nu; men heeft in 1874 echter een programma ontworpen, waarbij de verdediging van zeegaten, reeden en stroomen overwegend op den voorgrond is getreden en is het nu te vreezen, dat, wat wij in verband daarmee, voor onze vloot hebben gedaan, nutteloos zal zijn voor de landsdefensie?

Ik kan in die vrees niet deelen, omdat ik meen dat de critiek in het artikel van den heer Binkes, waar hij afkeurt de uitvoering van het plan tot aanbouw van nieuwe schepen, vooral gold die vaartuigen welke voor onze op den voorgrond getreden locale defensie niet in aanmerking komen, nl. de schroefstoomschepen 1e klasse. In die richting bewoog zich ook voornamelijk de critiek elders over onze oorlogsbodems genit. Dat neemt echter niet weg dat de vooruitgang in den scheepsbouw en in de artillerie ook op de vaartuigen voor de eigenlijke defensie bestemd, zijn invloed moest doen gelden en dat dus aan deze die verbeteringen moeten aangebracht worden, welke de eisch des tijds medebrengt. Maar tusschen deze vordering en de verklaring dat het materiëel nagenoeg waardeloos is ten gevolge van den vooruitgang in het buitenland is een hemelsbreed verschil.

Wat nu de noodzakelijke verbeteringen aangaat gelden de eischen van den heer Binkes hoofdzakelijk de pantsers onzer schepen en het zware scheepsgeschut. Wanneer ik nu naga dat de schepen, die het hier geldt, allen reeds vrij lang geleden gebouwd zijn; dat de andere mogendheden hare vloten letterlijk vernieuwd hebben gedurende den tijd dat wij op hetzelfde standpunt zijn blijven staan, dan kan het geen verwondering baren, dat wij er ook aan moeten denken overeenkomstig de geuite critiek onze schepen op de hoogte van den tijd te brengen.

Wordt dit echter gedaan, en zooals men weet is men daar-

mede reeds op weg, dan mag de toestand van onze schepen, voor zoover die betrokken zijn bij de locale verdediging, bevredigend worden genoemd en is voor eene relatief geringe som het evenwicht tegenover de verbeterde buitenlandsche maritieme aanvalsmiddelen hersteld.

Een andere vraag is het of de getalsterkte van de vloot voldoende is voor de taak haar bij onze landsverdediging opgedragen. Die vraag heeft de heer Binkes in zijne onlangs verschenen zeer belangrijke brochure met cijfers meer uitvoerig toegelicht. Zijne beschouwingen dienaangaande zijn der overweging zeer waard. Wanneer men echter het aantal schepen, dat de heer Binkes noodig acht, vergelijkt met wat wij disponibel hebben, dan zal men zien, dat wat wij meer noodig hebben, zich tot weinig bepaalt, zelfs in de veronderstelling dat door dien zeeofficier niets meer gevraagd is dan hoog noodig is. Immers de heer Binkes wil voor de locale verdediging van onze zeegaten en havens 4 rammen, die wij reeds hebben; 16 monitors, waarvan wij er 12 hebben, ongerekend „de *Adder*”, die toch vervangen zoude moeten worden; 30 stoomkanonneerbooten, die wij ook hebben, en 50 torpedobooten, waarvan wij er slechts 22 bezitten. Het tekort bedraagt dus 3 of door het verlies van „de *Adder*” 4 monitors en 30 torpedobooten.

De meerdere sterkte aan monitors, welke de heer Binkes wil, wenscht hij te bestemmen voor de verdediging van de toegangen tot Amsterdam door het Vlie en de Zuiderzee. In eene studie, door mij in het vorig jaar in het *Militair Blad* omtrent dit onderwerp geplaatst, kom ik even als de heer Binkes tot de conclusie, dat op dit oogenblik onze beschikbare maritieme middelen werkelijk niet voldoende zijn om Amsterdam van den kant der Zuiderzee tegen een bombardement te vrijwaren. Maar om daartoe te geraken is het nog niet noodig een uitbreiding aan onze vloot te geven als door den heer Binkes wordt gewenscht. M. i. zou het doel beter bereikt worden door een fort in de Zuiderzee op het Pampus in verband met eene verzwaring der bewapening van de Westbatterij van Muiden en den aanleg van eene kustbatterij op den Zuiderzee-dijk bij het Blijkmeer.

Doet men dit, dan zal men met aanzienlijk minder financieele

en personeele middelen (en dit laatste is in ons land eene zaak van niet geringe beteekenis) het doel afdoende bereiken, en heeft men de door den heer Binkes gewenschte vermeerdering van onze vloot met monitors niet noodig.

Blijven nu nog de torpedobooten. Ik erken gaarne, niet genoeg bekend te zijn met de tactiek van het zeewezen, om te kunnen beoordeelen in hoever een zeker aantal van die booten noodig is ter bereiking van eenig beoogd doel, en of wij dus met 22 torpedobooten kunnen volstaan. Ik meen echter, dat die fout niet enkel bij mij berust, maar dat zelfs de deskundigen op het punt van zeetactiek nog in het duister rondtasten, om de eenvoudige reden, dat de ervaring hier nog geen uitspraak heeft gedaan en nog geen aanwijzingen deed omtrent de werkelijke behoefte aan een zeker getal torpedobooten voor de verdediging van een zeegat in verband met de overige defensie- tegenover de aanvalsmiddelen. In een toekomstigen zeeoorlog zal men moeten zien hoe groot de kracht van de torpedobooten als middel van verdediging moet worden geschat. Daarmede is dan een zekerder grondslag voor onze redeneeringen verkregen, dan wij nu bezitten. Wat daarvan ook zij, het is niet onmogelijk, dat de eischen van den heer Binkes ook hier eenigszins te hoog zijn. Inderdaad is er een zaak die mij eenig wantrouwen in zijn cijfers inboezemt, althans lie de meening rechtvaardigt, dat hij zich ten aanzien der voor ons noodige torpedobooten met eene ruwe schatting vergenoegt. Ik meen dat hij voor de Zuiderzee en het Vlie, voor de Texelsche gaten, voor het Noordzeekanaal, voor den Rotterdamschen waterweg en voor de Goereesche gaten elk 10 torpedobooten noodig acht. Mij komt het voor, dat die gelijkheid van cijfers op een verkeerde schatting wijst. Immers de behoefte aan maritieme middelen voor de verdediging noodig geacht moet voor iedere plaats worden beoordeeld naar de omstandigheden, welke zich aldaar bij die verdediging kunnen voordoen, dus naar de hulp die de overige defensiemiddelen aanbieden, naar de beschikbare vaarwaters en naar de middelen die men van 's vijands zijde tegenover zich kan krijgen. Die omstandigheden nu zijn voor onze verschillende zeegaten geheel andere; zoo is het, meen

ik, voor ieder duidelijk, dat de mate van kracht welke wij bij de Texelsche zeegaten moeten kunnen ontwikkelen, niet gevorderd wordt voor het zuidelijk deel van de Zuiderzee en voor het Vlie, al was het alleen ter wille van den veel minderen diepgang, dien de laatstgenoemde vaarwaters veroorloven. Men zou dus geneigd zijn aan te nemen, dat wanneer een tiental torpedobooten voldoende is voor de verdediging van de Texelsche zeegaten, men met een minder groot aantal dier booten zal kunnen volstaan in de Zuiderzee. Er is, zoo redeneerende, dus wel grond voor de meening dat wij met minder dan 50 torpedobooten zullen kunnen volstaan.

Intusschen is, wat de financieele zijde der quaestie betreft, ook wanneer ten volle aan de eischen van den heer Binkes voldaan moet worden, het vraagstuk van de torpedobooten niet het meest bezwarend. De kosten daarvan kunnen toch niet zóó aanzienlijk zijn, dat zij behoeven af te schrikken. De heer Binkes schat de 30 volgens hem nog aan te schaffen vaartuigen van dat soort op 1 millioen gulden.

Uit het aangevoerde blijkt dat de overweging van de voorstellen van dien kundigen zeeofficier ons niet tot pessimistische opvattingen behoeft te voeren en men, wat betreft het aandeel dat onze vloot aan de landsverdediging moet nemen, met gerustheid de toekomst zal mogen tegemoet zien, mits men aan onze schepen die verbeteringen aanbrengt, die door den vooruitgang in de techniek gevorderd worden en in elk geval noodig zijn, onverschillig welk stelsel van verdediging ook worde toegepast.

Dit op den voorgrond stellende, wensch ik thans na te gaan in welke omstandigheden onze zeemacht zou geraken en welke haar taak zou wezen, wanneer de landsverdediging zich, overeenkomstig het verlangen van den heer Schepel, enkel tot Amsterdam bepaalde.

De eerste vraag, die zich hierbij voordoet is deze, of men de tegenwoordig *wel*, maar volgens het voorstel Schepel *niet* versterkte havens en riviermonden wil prijsgeven of deze toch behouden.

Ik geloof dat dit laatste in de bedoeling van den voorsteller ligt, al blijkt dit niet uit zijne toelichting. Ik geloof dit daarom, omdat uit mondelinge gedachtenwisseling met den heer S. mij gebleken is, dat ook voor hem het gronddenkbeeld, dat aan de plannen van inrichting der Amsterdamsche stelling ten grondslag heeft gelegen, als het meest aanbevelenswaardige wordt aangemerkt. Dit denkbeeld is: door het Noordzeekanaal naar IJmuiden in de verdedigingsplannen op te nemen, voor den vijand eene volkomen afscheiding der terreinen ten zuiden en noorden van dat kanaal te scheppen, zoodat, wanneer hij niet met twee van elkander gescheiden legerafdeelingen Amsterdam zoowel aan de noord- als zuidzijde insluit, de stelling altijd als het ware blijft samenhangen met een geheele provincie, van welker hulpbronnen men voor de verdediging zal kunnen gebruik maken. Dit te kunnen doen is een groot voordeel; zich de mogelijkheid daartoe voor te behouden wordt geëischt door het welbegrepen belang van onze verdediging.

In het stelsel Schepel nu is Amsterdam, wat het zuidelijk gedeelte van de landzijde betreft onmiddellijk aantastbaar; het noordelijk gedeelte echter alleen van de zeezijde; terwijl voor eene mogelijkheid die ons niet van de landzijde kan of wil aanvallen maar dit over zee doet, tusschen haar en de stelling van Amsterdam de kust als eerste linie wordt aangetroffen. In beide gevallen zal de aanvaller, om Amsterdam volledig in te sluiten, dus moeten overgaan tot het doen eener altijd moeilijke, dikwijls hoogst gewaagde landingsonderneming, mits men hem het vrije gebruik onzer havens en riviermonden ontzegge. Geeft nu echter onze zeemacht ook die onversterkte havens aan den vijand prijs, dan geeft men hem als het ware het grootste voordeel dat wij van de inrichting der stelling-Amsterdam kunnen halen, ten geschenke. Want dan behoeft hij ter volledige insluiting van die stelling niet eens een landing met hare kwade kansen te beproeven; men maakt het den vijand zoo gemakkelijk mogelijk; hij kan dan alle havens gebruiken als ontschepingsplaats om van daaruit in Zuid- en Noordholland uit te voeren al wat hij wil. In die havens vindt hij veilige en uitstekende ontschepingsplaatsen voor belegeringsmaterieel en alle verdere benoo-

digdheden, versterkingen aan troepen enz, waarvan de aanvoer na een gelukte landing, maar zonder bezit eener haven, ten deele onmogelijk is, ten deele altijd met groote bezwaren en nieuwe kwade kansen gepaard gaat.

Het is duidelijk dat men ter wille van het geval van een aanval uitsluitend van de zeezijde, ook al is de nieuwe Hollandsche Waterlinie opgeheven, toch het belang moet blijven erkennen om aan vijandelijke vloten den toegang tot onze zuidelijke vaarwaters te ontzeggen. Maar ook voor het geval van een aanval aan de landzijde maak ik tegen het onverdedigd laten van de toegangen tot de zuidelijke vaarwaters eene straks mede te deelen reserve.

Men zal dus die havens wel *moeten* bezetten en verdedigen en dit zal als de versterkingen opgeheven zijn moeten geschieden door de Marine. En al wil men de zuidelijke havens geheel prijsgeven, dan nog zal onze Marine te verdedigen hebben den toegang tot IJmuiden, dien door het Vlie en de Zuiderzee tot Amsterdam en dien tot de haven van het Nieuwediep. Nu geloof ik dat niemand, die op de hoogte is van onze maritieme strijdmiddelen en zich een denkbeeld gevormd heeft van de sterkte der aanvals-middelen van den vijand, zich de illusie zal maken, dat het aan onze tegenwoordige zeemacht alléén gelukken kan dat doel te bereiken. Wij zullen daartoe dus moeten overgaan tot een aanzienlijke uitbreiding van onze zeemacht; een uitbreiding thans onnoodig omdat de vloot een zeer krachtigen steun vindt in de vaste versterkingen. Om de gedachten maar eens tot de stelling van den Helder te bepalen, geve men zich slechts rekenschap van de kracht, die ontwikkeld kan worden door de batterijen van af Kijkduin tot aan het fort op de Harsens, en overwege wat alleen reeds dit laatste, het zwaarst bewapende onzer verdedigingswerken, bestemd om den toegang tot de haven te beletten, als steun voor de vloot beteekent.

Welke uitbreiding nu onze marine zal moeten ondergaan wanneer zij alléén de taak der havenverdediging moet op zich nemen, is moeielijk aan te duiden, doch zeker is, dat die uitbreiding nog al iets te beduiden zal hebben. Gaat dus het voorstel-Schepel door, dan zouden wij het verlies van de defensiemiddelen te land moeten betalen met een vermeerdering

van onze maritieme middelen en ons daardoor noodeloos nieuwe finantiële bezwaren scheppen en het zijn toch ook deze, welke de Heer S. wenscht te voorkomen.

Ter loops wil ik hierbij nog opmerken dat, ofschoon ik er een bepaalde tegenstander van ben om dezelfde defensiemiddelen te bestemmen voor de voorziening in verschillende behoeften, welke zich tegelijkertijd kunnen doen gevoelen, ik toch niet geheel het oog wil sluiten voor het voordeel daarin gelegen, van de schepen uit de zuidelijke vaarwaters te kunnen bezigen in het noorden en zoo ook omgekeerd. Laten de omstandigheden waarin de verdediging verkeert zulks toe, dan levert het altijd voordeel op om de krachten, die ergens overcompleet zijn, te bezigen op een andere plaats. Geeft men echter de verdediging van de vesting Holland aan de landzijde op, dan kan daarvan geen sprake meer zijn daar de vijand ons alsdan onmiddellijk het gebruik van het verbindingsvaarwater tusschen Noord en Zuid ontfegt. In de nu bestaande vaarwaters tusschen Amsterdam en de Maas kunnen reeds de 14 stoomkanonneerbooten van het kleinste model van Noord naar Zuid en vice versa varen. Is eenmaal de Keulsche vaart door de uitvoering van het door de wet gewilde kanaal naar de Merwede verbeterd, dan zullen ook de 16 kanonneerbooten groot model over en weder dienst kunnen doen en wordt de waterweg Amsterdam-Rotterdam verbeterd, wat toch ook wel eerlang zal moeten geschieden, dan zullen, wanneer althans de vroeger aangenomen afmetingen worden behouden, ook onze monitors binnen door kunnen varen.

Het is echter mogelijk dat ik mij bedrieg in de appréciatie van hetgeen de Heer Schepel zou wonschen dat ten aanzien van de verdediging onzer havens geschiedde. Wellicht ging ik ten onrechte van de onderstelling uit dat hij die havens, of althans die van het Nieuwe Diep, in onze macht wil behouden en is het zijne bedoeling, dat men alles prijs geve om zich te beperken tot de locale defensie van Amsterdam met zijne toegangen oostelijk en westelijk uit zee. Dan zeer zeker is onze marine voldoende sterk, want dan heeft zij niets anders te verdedigen dan de haven van IJmuiden en den toegang tot Amsterdam

door de Zuiderzee, beide in verband met de vaste versterkingen aan de kust.

Maar wat zal daarvan dan het gevolg wezen? De vorige spreker heeft hierop reeds de aandacht gevestigd en ik kan niet anders doen dan zijne woorden herhalen. Dan zal onze geheele verdediging niets anders worden dan een schijnverdediging. De strijd om onze onafhankelijkheid wordt dan onmiddellijk een strijd tusschen Amsterdam en den honger. Het resultaat van dien strijd kan niet twijfelachtig zijn. Men kan in de weinige dagen, die de vijand noodig heeft om Amsterdam te bereiken, al zijn best doen om die stad met haren omtrek te proviandeeren, de mate waarin dit in dien tijd gelukt, zal tegenover de behoefte toch altijd weinig voldoende zijn. Ofschoon het moeilijk te berekenen zal wezen hoe talrijk de te voeden bevolking zal zijn, versterkt door duizenden die van heinde en ver binnen Amsterdam zullen stroomen en door onze geheele strijdmacht, is het eene zekerheid dat het vraagstuk eener behoorlijke proviandeering ook nog door de vermeerderde bevolking moeilijk wordt gemaakt. De hongerstrijd zal spoedig beslist wezen, wanneer men geen tijd wint ter proviandeering en die tijd kan niet gewonnen worden, als men geen andere linie heeft die den vijand in zijne nadering tot de hoofdstad geruimen tijd ophoudt.

Nu zou de te verwachten toestand nog minder bezwarend zijn, wanneer de menschen enkel van vleesch konden leven. Dit gaat nu echter eenmaal niet; er moet ook voor plantaardig voedsel, vooral voor graan gezorgd worden en bij gebrek aan tijd is juist het meeste gevaar daarin gelegen, dat men geen voldoende hoeveelheid graan in de stelling zal kunnen aanvoeren. Met het oog daarop is het van groote waarde zoolang mogelijk de communicatie met Zuidholland te behouden, omdat men daár in de Maas-steden steeds groote voorraden graan voorhanden heeft. Die steden zijn onze groote voorraadschuren van graan, nu wel niet uitsluitend ter wille van de broodbakkerij, maar voor een groot deel voor de jeneverstokerij. Maar wáárom dan ook, men vindt zeer groote magazijnen van graan te Rotterdam, Vlaardingen, Schiedam enz. en hun voorraad moet dienstbaar gemaakt kunnen worden voor de voeding

van Amsterdam. Het transport dier massa's is echter een quaestie van tijd.

Doch dit nog daargelaten, de geheele vraag van het behoud van Amsterdam en daarmee van ons vaderland kan en zal, wanneer zich geen buitengewoon gunstige omstandigheden voor ons voordoen, ten slotte neerkomen op hulp van buiten. Hoe lang wij, aan eigen krachten overgelaten, de verdediging ook mogen kunnen rekken, ieder begrijpt dat de hulpbronnen van een kleinen staat eerder uitgeput raken dan die van een veel machtiger volk. De verdediging zonder hulp van buiten is dus een quaestie van tijd. Nu moet aan een andere mogendheid de tijd gelaten worden om ons ter hulp te komen vóór dat het te laat is. Dit kan noodig zijn, omdat een staat die ons te hulp wil komen de gelegenheid moet hebben zich daartoe voor te bereiden of wel omdat de politieke omstandigheden waaruit voor ons redding uit den nood geboren wordt, zich gaandeweg moeten ontwikkelen. Hoe langer tijd wij dus de verdediging kunnen rekken, zooveel te meer kansen op behoud.

Die tijd nu kan, met het tegenwoordig defensie-stelsel, wanneer alles goed is voorbereid, zeer aanzienlijk worden. Want zelfs nadat de Nieuwe Hollandsche Waterlinie gevallen zal zijn, wat zoo spoedig niet geschieden zal, begint de strijd bij 's vijands oprukken naar Amsterdam telkens op nieuw. Hij zal dan toch nog successievelijk meerdere liniën achter elkaar moeten vermeesteren, alvorens zijn einddoel te bereiken. Ieder die met onze Hollandsche terreinen bekend is, weet — en die er lust in heeft onze waterstaatskaarten te bestudeeren kan zich reenschap geven van plaats en wijze — dat achter de Nieuwe Hollandsche Waterlinie meerdere nieuwe liniën van inondatiën kunnen worden ingericht, mits men eenigen tijd hebbe om de accessen door tijdelijke werken af te sluiten. Die tijd moet voor iedere achtergelegen linie verkregen worden door de verdediging der voorgelegene. Van dit alles kan geen sprake zijn, wanneer men de verdediging tot Amsterdam beperkt; alsdan wordt dus onze kans op afdoende hulp van buiten af ook zooveel te geringer.

Ik moet nu nog even uwe aandacht bepalen bij onze kustverdediging, omdat ik nog de opmerkzaamheid moet richten op

twee bezwaren tegen het denkbeeld om onze havens in het geheel niet te verdedigen.

In de eerste plaats het bezwaar, dat alsdan veel gemakkelijker een effectieve blokkade kan worden uitgevoerd, daar het ontzeggen van het gebruik van een door den vijand bezette haven veel minder hulpmiddelen van hem eischt, dan wanneer de haven door den verdediger bezet wordt. Eén schip is in het eerste geval dikwijls voldoende. De weg voor den toevoer van buiten, die wij zoo gaarne open hielden, maar die toch reeds zeer bezwaarlijk open te houden is, zal dan geheel zijn afgesloten, omdat het van den vijand letterlijk geen krachtsinspanning zal vorderen, om hem af te sluiten.

Maar van meer belang is nog het tweede bezwaar, nl. de groote moeielijkheid waarin de mogendheid, die ons te hulp wil komen, zich zal bevinden om ons die hulp te verleenen, wanneer zij niet anders tot ons kan komen dan over zee. Dit nu is niet het minst waarschijnlijk, daar, ingeval van een oorlog waarbij onze onafhankelijkheid door een der groote ons omringende mogendheden wordt bedreigd, Engeland in zijn eigen belang niet zal gedoogen, dat die mogendheid meester blijve van onze havens. Maar wat zal nu het geval zijn wanneer wij die havens verlaten hebben? De vijand, die ze onmiddellijk bezet, zal natuurlijk zijn maatregelen nemen om het verleenen van hulp van buiten aan ons te beletten. Zijn eerste werk zal zijn onze eigen havens tegen onze eventucele bondgenooten te versterken. Hij zal tegen *ons* doen, wat wij verzuimden tegen *hem* te verrichten. En dit brengt mij tot de reserve straks gemaakt omtrent het prijs geven van de havens, zelfs als de Nieuwe Hollandsche Waterlinie niet bestaat, of bestaan hebbende, is gevallen. Want daarmede zijn onze behoorlijk versterkte havens nog niet weerloos geworden! Wanneer nu onze bondgenooten door 's vijands maatregelen de gelegenheid niet hebben van onze havens gebruik te maken, dan zullen zij, willen zij ons helpen, moeten beginnen met de zeer moeielijke onderneming van een landing op onze kust. Wij maken hem dan het verleenen van hulp zeer bezwaarlijk in plaats van dat zooveel mogelijk te vergemakkelijken. Kan men dit eene verstandige

gedraglijn noemen? Ik meen van neen en daarom geloof ik ook dat al is de Nieuwe Hollandsche Waterlinie verlaten, van de verdediging onzer havens niet moet worden afgezien.

Uit hetgeen door mij gezegd is, zal het duidelijk zijn gebleken, dat, ook met het oog op onze maritieme defensiemiddelen, het voorstel—Schepel geen aanbeveling verdient. Al is dit nu zeer beslist mijne meening, zoo wil ik intusschen niet eindigen zonder een verzoek tot U, Mijne Heeren, te richten. Wij moeten ons er voor wachten van te kunnen worden beschuldigd van wat de Duitschers noemen: Rechthaberei. Dáárom mag het ons niet te doen zijn, maar wél om het belang der zaak. Het geldt bij het aanhangige vraagstuk een der grootste belangen des lands, reeds alleen daarom moet het met de meeste zorg van alle zijden worden bekeken. Moge dus het wetsvoorstel Schepel zich bij de deskundigen — en meer bepaald bij de officieren — tot dusverre in niet veel sympathie kunnen verheugen, dit zij voor hem onder U, Mijne Heeren, die een voorstander is van de denkbelden in dat voorstel neergelegd of die argumenten te hunnen voordeele weet bij te brengen, geen reden om deze te verzwijgen. Integendeel zou ik hem willen nitnoodigen juist dan zijne meening te uiten, opdat men, door het voor en tegen te hooren en te wegen de gelegenheid hebbe om tot een juist oordeel omtrent dit zoo gewichtig onderwerp te komen.

De Voorzitter stelt — na bij herhaling gevraagd te hebben wie het woord verlangde — toen niemand zich aanmeldde om de eerste sprekers te bestrijden, voor de vergadering vooreenige oogenblikken te schorsen.

De vergadering hervat zijnde, geeft de Voorzitter nader het woord aan den heer Eland.

De heer ELAND. Uit mijn voordracht heb ik opzettelijk alles weggelaten wat tot discussie over de details zou kunnen leiden, ten einde uitsluitend de aandacht op de hoofdzaak gevestigd te houden. Nu het echter blijkt, dat omtrent de hoofdzaak geen tegenspraak is te wachten, wensch ik nog een bijzonder punt te releveeren, namelijk het behoud van de vestingen Terneuzen

en Ellewoutsdijk, waaromtrent de opinies zeer zeker meer verschillen.

De beraadslagingen, over dit punt bij de vestingwet van 1874 gevoerd, waren wel eenigszins verward. De slotsom door die discussiën op mij gemaakt is deze, dat men Ternenz en Ellewoutsdijk wilde behouden, minder voor Nederland zelf, dan wel voor België, omdat men meende, dat de onafhankelijkheid van Nederland rechtstreeks samenhang met die van België.

Nu de Regeering voorstelt ook die vestingen te slechten en deze opheffing ook begrepen is in het wetsontwerp Schepel, meen ik niet buiten de orde te zijn, wanneer ik dit onderwerp hier thans bespreek.

Voor eenigen tijd heb ik als mijne meening doen kennen, dat ik veel waarde hecht aan het behoud van die werken. In deze vergadering is reeds vroeger gewezen op onze verplichting om ze te behouden met het oog op de verdediging van onze neutraliteit, terwijl kort geleden in *de Militaire Gids* eveneens de gronden zijn uiteengezet voor de noodzakelijkheid hiervan. Mocht dit punt heden in discussie komen, dan is er in de vergadering iemand, die deze kwestie zeker wel nader zal toelichten, en veel beter dan ik het zou kunnen doen.

In hetzelfde n^o. echter van de *Militaire Gids*, waarin de heer Klerck de zaak van het internationaal standpunt behandelt, wordt zij door den heer Boogaard ook besproken uit een militair oogpunt. Met de berekeningen nu van dien schrijver ben ik het geenszins eens. Waren zij juist, dan zou ik ook niet zijn voor het behoud, want een uitgaaf van 7 millioen, enkel voor die beide vestingen, komt mij ongerechtvaardigd voor; maar zij is dan ook m. i. veel te hoog. In de eerste plaats, omdat de handhaving van onze neutraliteit iets geheel anders is dan het beletten van het forceren van een vaarwater; de eerste sluit toch niet in *absolute afsluiting*, maar zij eischt alleen *ernstigen tegenweer*.

Hiervoor nu zijn niet de middelen noodig, welke gevorderd worden voor een volkomen afsluiting van een vaarwater; men kan met veel minder volstaan.

Ook in de details is veel op de cijfers van den heer Boogaard af te dingen. Hij wenscht kanonnen van 30½ cM, ten einde

gewapend te zijn tegen schepen als de *Inflexible*, een schip met een pantser ter dikte van 40 cM. compound. Ik geloof echter niet dat schepen van het type *Inflexible* in die vaarwaters zullen verschijnen, want deze behooren tot de eskaderschepen, bestemd om in open zee aan groote zeeslagen deel te nemen. Dergelijke schepen, die millioenen kosten, zal men niet wagen in zulk een kronkelend vaarwater, dat door torpedo's — Whitehead's en andere — verdedigd kan worden.

Men moet daarbij ook niet vergeten, dat die citadelschepen, van 100 meters lang, slechts in het midden gepantserd zijn; over twee derden der lengte, vóór en achter, worden zij slechts beschermd door eene 1.2 M. dikke kurklaag achter de buitenhuid. Wanneer zij daar door een projectiel van 24 cM, worden getroffen, bestaat veel kans, dat zij hunne manoeuvreervaardigheid verliezen, wat in smalle kronkelende wateren lang niet van gewicht is onthloot. Daarom heeft men m. i. bij een aanval op de Westerschelde, met het doel om onze neutraliteit te forceeren, hoogstens schepen van het type *Glatton* te wachten, met een pantsering van hoogstens 30 cM., die op de hier voorkomende afstanden zeer goed door ons geschut (24 cM.) beschadigd kunnen worden.

Is dit juist, dan vervalt daardoor ook de noodzakelijkheid voor de aanschaffing van 8 kanonnen van 30½ cm., waarvan de kosten geraamd zijn op f 2.400.000.

Ook de volgende post, nl. f 2.800.000 voor de koepels, waarin de stukken zouden moeten geplaatst worden, komt mij onnoodig voor.

Gelijk ik reeds zeide, is voor de verdediging van onze neutraliteit slechts noodig ernstige belemmering. Daarvoor zijn onze 24 cM.s voldoende en deze kunnen zeer goed in aarden batterijen worden opgesteld.

Met het eischen van gepantserde koepels moet men zeer voorzichtig zijn. Er zijn menschen die zeggen, dat men ze nooit moest maken want dat men ze later niet kan versterken, indien nieuwe uitvindingen op artillerie-gebied dit noodzakelijk zou maken. Ik wil dit in het midden laten maar zeker is het, dat men ze hier zeer goed kan missen. In de geheele positie Helder

is slechts één koepelfort noodig geacht; ging het stelsel B. door, dan zou men dus moeten beginnen met daar koepels te bouwen, waar werkelijk het forceeren van vaarwaters ten eenenmale moet worden tegengegaan. Dit echter wordt door bijna niemand noodig geoordeeld; hoeveel te meer zal men ze dus hier achterwege kunnen laten.

Met de koepels vervalt ook de kostbare onderbouw (12 ton) voor de forten, zoodat van de geraamde kosten veel verdwijnt.

Ook met het oog op het belang van het behoud van Ternenzen voor het mogelijke geval van een min gunstige verhouding met België, heb ik het noodig geacht dit punt te releveeren.

Wanneer ik nu nog een enkel woord mag zeggen tot aanvulling van mijn eerste rede, dan is het dit:

Het voorstel van den heer Schepel heeft op mij den indruk gemaakt alsof het voortvloeit uit een zekere malaise, die het land en ook het leger heeft aangegrepen. Men vraagt zich dan af: waarmede kunnen wij fatsoenshalve volstaan? Ik meen echter dat een Staat, die zichzelf respecteert, in de eerste plaats moet vragen: wat is het maximum dat wij, zonder onze financiële en personeele krachten te veel te belasten, kunnen doen?

Gaat men toch de geschiedenis na, dan ziet men dat wij in Europa gekend en geëerd werden, toen wij kracht ontwikkelden. Zoodra wij echter verslaptten in onzen ijver, werd niet alleen niet meer met ons gerekend, maar werd ook buiten ons, en zelfs over ons hoofd heen, door Europa gehandeld.

De heer BOOGAARD. M. H. Bij het aanhooren der belangrijke beschouwingen en opmerkingen, welke vóór de pauze in deze bijeenkomst, ten beste werden gegeven, ontving ik den indruk, alsof een zekere rozengneur tot ons doordrong.

Tot aan den avond van heden, brachten zij die over de lands-defensie spraken of schreven, geheel andere indrukken te weeg; kreten van angst en twijfel deden zich meermalen hooren, gevolgen van de vraag of Nederland wel te verdedigen zou zijn.

En niet alleen van anti-militaire zijde werd aldus geredeneerd, ook van de zijde der krijgskundigen werd meermalen twijfel geopperd, of onze levende en doode strijdkrachten genoegzaam

op de hoogte van den tijd zijn, om met vertrouwen de toekomst te gemoet te zien.

Als door een tooverslag is dat alles veranderd; nu het ontwerp—Schepel op vermeerderde concentratie aandringt, wegens onmacht om meer te kunnen verdedigen, is het alsof plotseling een ander licht over onze verdedigingsmiddelen ontstoken is.

Door den Luit.-Kolonel Eland toch is heden avond duidelijk aangetoond, dat de Nieuwe Hollandsche Waterlinie te recht verdient, het bolwerk onzer verdediging genoemd te worden; en daarna is de heer Kool opgetreden, om ons gerust te stellen ten opzichte onzer maritieme verdedigingsmiddelen, welke door den Kapt. t./zee Binkes vrij hevig waren aangevallen.

Wij mogen den heer Schepel dankbaar zijn dat hij door het aanhangig maken van zijn wetsontwerp, ons de oogen geopend heeft; wat mij althans betreft, meen ik dien ontwerper daarvoor dank schuldig te zijn.

Intusschen zal den aandachtigen hoorders niet ontgaan zijn, dat wanneer de sprekers van heden avond bemoedigende taal deden hooren, toch niet verzuimd werd te doen opmerken, dat die hoofdlinie goed verdedigd kan worden, *mits* deze en die voorwaarde vervuld worde; dat onze marine veel nut kan stichten, *mits* dit en dat nog veranderd worde.

Al die *mitsen* wijzen op de zwakke zijden van ons verdedigingsvermogen, waarvoor de oogen niet gesloten mogen worden. Welnu vergun mij dan den vurigen wensch uit te spreken, dat een ieder, die invloed kan uitoefenen op den gang van zaken, bereid worde gevonden om mede te werken, opdat al die leemten zoo spoedig mogelijk aangevuld worden; zoodat er van geen *mits* meer sprake behoeft te zijn, en met vertrouwen getuigd kan worden: Nederland *wil* zich niet alleen verdedigen, maar het is een feit, dat het zich verdedigen *kan*, en *bereid* zal wezen die taak in de ure des gevaars te aanvaarden. De dankbaarheid jegens den heer Schepel uitgesproken, mag evenwel niet zoo opgevat worden, als zou daarin een blijk van waardeering van het stelsel zelf, gezien mogen worden. Integendeel — de omstandigheid, dat zoowel vóór, als na de panze te vergeefs is uitgezien naar een verdediger der concentratie

in uiterste consequentie, geeft grond tot de veronderstelling, dat zich in ons midden *niemand* bevindt, die een voorstander van het ontwerp—Schepel mag heeten.

Wat later het debat in het parlement zal leeren, weten wij niet; maar zooveel kan toch geconstateerd worden, dat voor het oogenblik *het voorstel volkomen geslagen is*.

Over de hoofdzak valt dus weinig meer te zeggen; doch een nevenzaak is door den Lt.-Kol. Eland op het tapijt gebracht, en wel de kwestie der verdediging van de Westerschelde.

In *de Militaire Gids* heb ik dat vraagstuk besproken, en getracht na te gaan welke kosten er verbonden zouden zijn aan een afsluiting van dien stroom.

Heb ik mij laten verleiden tot een te ruime berekening? — het kan zijn, maar men vergete niet, dat ik dacht aan een *afdoenden* maatregel; en al moge er iets op die cijfers af te dingen vallen, toch zal een ieder mij wel willen toegeven, dat kustversterkingen in het algemeen *dure* verdedigingsmiddelen zijn; de strijd wordt in weinige oogenblikken beslist, er moet daarom op krachtige wijze gevuurd kunnen worden.

„De *Inflexible* is daar niet te wachten”; — toegegeven, maar dan toch andere goed gepantserde oorlogschepen, want de Schelde verder op stoomende ontmoet diezelfde vloot op Belgisch grondgebied, kustbatterijen, bewapend met stalen kanonnen van 24 en 28 cM., denkelijk binnen kort ook kanonnen van 30 cM.

Onze verdedigingsmiddelen dienen daarmede gelijken tred te houden, willen zij eenig gewicht in de schaal leggen.

Door zich de zaak te licht voor te stellen, loopt men gevaar een dwaas figuur te maken.

Een voorbeeld ter toelichting.

Wanneer de heer Eland als bouwkundige een vuurtoren moet bouwen, berekent hij toch zeker welke de zwaarste winddruk is, waaraan het gebouw weerstand moet kunnen bieden. Gaat het aan, dan te zeggen: „ja, maar dan worden ze veel „te duur, we zullen dus wat water in den wijn doen; bij een „zeer zwaren storm, die trouwens zelden voorkomt, mag de

„toren dan, voor mijn part, omwaaien, als deze maar in normale gevallen niet aan zwiepen onderhevig is.”

Zoo zal geen Genist redeneeren, en dit voorbeeld kan hier in zekeren zin toepassing vinden, want — al valt er op mijn cijfers wat af te dingen — moet men zich toch voorbereiden op een ernstigen, krachtigen aanval, en daartegenover moeten flinke verdedigingsmiddelen gesteld worden.

Och, het geldt *slechts* de verdediging der neutraliteit — zegt de heer Eland — goed; maar die verdediging der neutraliteit is toch geen aardigheid; maar wel degelijk een ernstige zaak. Als ik — bij wijze van spreken — uit een ouden 6p onder een paar schoten doe, verdedig ik geen neutraliteit.

Door mijne cijfers nader te verdedigen zou ik te lang spreken over de *nevenzaak*, ik wil ze ook niet *absoluut* in bescherming nemen; ook na een kleine besnoeiing kunnen we nog wel wat uitrichten, maar het volgende heb ik willen aantonen:

een kustverdediging is duur, zeer duur zelfs, het zou dwaasheid zijn daar aan de Schelde zulke werken aan te leggen, wanneer het geld ontbreekt voor sperforten die veel meer noodig zijn; daarom is het goed, dat de marine ons de taak uit de handen neme, mits het behoorlijk geschiede.

De handhaving onzer neutraliteit op de Schelde mag niet ontaarden in een schijnvertooning. Wij militairen zijn zeker bereid om in uren des gevaars goed en bloed voor het Vaderland op te offeren, wij willen strijden, schromen niet te vallen; maar eischen dan ook, dat de offers het vaderland ten goede kome.

Voor een schijnvertooning, die ons slechts belachelijk maakt, neen — daartoe willen wij niet medewerken.

Ik heb gezegd.

De heer ELAND. Een enkel woord nog. Het schijnt, dat ik mij niet juist heb uitgedrukt of dat ik niet goed begrepen ben geworden. Ik wil geenszins een schijnverdediging; integendeel. Maar in casu kan van niets anders sprake zijn dan van een ernstige belemmering. En daarom ook kan de vergelijking met den vuurtoren, hoe geestig overigens, niet opgaan. Wanneer ik

een vuurtoren moet bouwen waar ik zeker weet dat deze niet meer dan 50 kilogram winddruk zal hebben te weerstaan, dan ga ik niet na wat men elders doet waar de winddruk krachtiger is, maar ik bepaal mij tot hetgeen ter plaatse wordt gevorderd.

Ik heb het echter vooral daarom noodig geacht omtrent de Schelde-vestingen te spreken omdat, wanneer men zijn eischen te hoog stelt, men dikwijls de zaak, die men verdedigt, meer schaadt dan bevoordeelt. Ik meen dat met een volstrekt niet onoverkomelijke uitgaaf Neuzen c. a. zeer goed in staat kan worden gesteld om zeer ernstig het doorvaren van de Westerschelde te belemmeren. En is dit zoo, dan is er meer kans op behoud van die vestingen, dan wanneer men daarvoor een eisch stelt van vele millioenen.

In weerwil van ons verschil ben ik het toch ten slotte met den heer B. eens, die in plaats van de vestingen eene krachtige Schelde-flottille wil; bij zijne slotsommen zegt hij namelijk in punt 5:

„Zoolang over deze flotille nog niet beschikt kan worden, verdient het wellicht overweging de bestaande kustversterking, al is die verre van volmaakt, te behouden; — al ware het slechts om duidelijk te doen uitkomen, dat Nederland niet onwillig en nog veel minder onmachtig is om aan zijn internationale verplichtingen te voldoen.”

Met deze slotsom kan ik mij geheel vereenigen, want ik ben overtuigd, dat indien wij met de slechting wachten op de flotille van den heer Boogaard, wij geen van allen de wallen van Terneuzen zullen zien verdwijnen.

De VOORZITTER. Ik wensch te doen opmerken, dat de discussie thans wel eenigszins tot een nevenzaak is teruggebracht. Gaarne zou ik nog een poging aanwenden haar weder tot de hoofdzaak terug te brengen en ik vraag dus nogmaals of er iemand is die naar aanleiding van het hoofdonderwerp van debat, nog eenige opmerking heeft in 't midden te brengen.

De heer ROOSEBOOM. Toen voor de pauze niemand opstond

*

om het voorstel-Schepel te verdedigen, kon bij sommigen het denkbeeld zijn ontstaan dat het verlangen naar het rooken eener sigaar (1) de aanleiding was, dat enkele voorstanders van het bedoelde Ontwerp hunne rede liever tot na de pauze wilden uitstellen. Nu echter dat genot gesmaakt is en er ook na de pauze geen verdediger is opgestaan, nu zou ik meenen dat men overtuigd kan wezen dat, wanneer op dit oogenblik over het voorstel-Schepel in deze Vergadering moest worden beslist, de uitslag niet twijfelachtig zou zijn. Gelukkig echter voor den Heer Schepel is dit niet het geval. De beide Kamers der Staten-Generaal, of althans eene er van, zal uitspraak hebben te doen. Zonder nu in het minst te willen beweren, dat deze Vereeniging op het gebied der defensie uitsluitend de wijsheid in pacht heeft, meen ik toch te mogen veronderstellen, dat het voor de leden der beide Kamers die geen militairen zijn, en die zich behalve met krijgsg zaken ook met zoovele andere takken van bestuur moeten bezig houden, niet onverschillig kan zijn, te weten hoe in eene vergadering *ter beoefening van de krijgswetenschap* over het wetsvoorstel wordt gedacht. Ik ten minste acht het niet goed dat wij thans zouden uiteengaan onder den indruk, dat men wel heeft geredeneerd, maar dat men toch niet tot een eigenlijke conclusie is gekomen.

Ik meen dat een bepaalde uitspraak van de vergadering wenschelijk is en heb daarom de eer den voorzitter uit te noodigen, de volgende motie in stemming te willen brengen:

„De Vergadering is van oordeel dat de aanneming van het wetsvoorstel-Schepel strijdig zou zijn met het belang van den Staat.”

De heer ROBIDÉ VAN DER AA. Een paar opmerkingen naar aanleiding van het voorstel van den laatsten spreker. Terecht heeft hij gezegd, dat eene vereeniging als deze, waarin zulk een groot aantal deskundigen zitting hebben, eenig gewicht in

(1) Door middel van een aantal aan den wand der zaal hangende borden wordt door het Bestuur aan de leden het verzoek gericht om vóór de pauze niet te rooken.

de schaal kan leggen. Waar wij echter mogen wijzen op een verleden van eenige jaren, daar is het ook van belang, dat wij onze traditiën blijven volgen en dat daarvan niet dan in de hoogste noodzakelijkheid wordt afgeweken. Ik zou daarom bezwaar hebben tegen het in stemming brengen der motie, al drukt die ook geheel mijn persoonlijk gevoelen uit.

Het is hier geen gebruik motiën te stellen of aan te nemen. En al erken ik nu dat deze vergadering uitmunt door buitengewone talrijkheid, zoo vergete men toch ook niet, dat wanneer heden een vergadering talrijk is bezocht, zij dit een volgende keer minder kan wezen. Voor den invloed der vereeniging naar buiten acht ik het dan ook beter dat zulk een motie, als thans is voorgesteld, niet in stemming worde gebracht.

Ik beroep mij daarbij op het voorbeeld in een andere vereeniging gegeven. In het Indisch genootschap was het vroeger gebruikelijk conclusiën der debatten voor te stellen en er over te beslissen. Sedert lang is men daarvan echter afgeweken, omdat de practijk het minder wenschelijke daarvan heeft aangetoond.

Ik zou echter wel een ander voorstel willen doen. Wanneer ik let op de politieke phase, die wij thans beleven, dan geloof ik wel met eenige zekerheid te kunnen voorspellen, dat het wetsvoorstel Schepel niet vóór het nieuwe leesjaar van deze vereeniging in de Tweede kamer zal worden behandeld. Met het oog hierop zou ik in overweging willen geven, dat in ons volgend leesjaar dit belangrijk vraagstuk op nieuw ter sprake zal komen. Waarschijnlijk zullen wij ook dan meer de gelegenheid hebben voorstanders van het wetsvoorstel te hooren.

De heer ROOSEBOOM: Ik wensch U alleen te vragen, Mijnheer de Voorzitter, of wat zooeven door den geachten Vice-president is gezegd, het gevoelen uitdrukt van het bestuur, dan wel of het slechts als diens persoonlijke meening moet worden beschouwd?

De VOORZITTER. Wanneer ik mijn persoonlijk gevoelen mag uitspreken, dan moet ik zeggen, dat ik ook, op grond der geschiedenis van deze vereeniging, bezwaar heb in het uitlokken

van een stemming over het voorstel van den heer Rooseboom. Het bestuur is echter nog niet in de gelegenheid geweest hieromtrent van gevoelen te wisselen. Ik ben echter bereid het oordeel der leden van het bestuur te vragen.

De Voorzitter vraagt hierop het gevoelen der leden van het bestuur, die zich allen tegen het in stemming brengen der motie verklaren.

De heer ROOSEBOOM: Ik verklaar thans, Mijnheer de Voorzitter, mijn voorstel in te trekken.

De VOORZITTER. Nu blijft nog het tweede voorstel, door den heer van der Aa gedaan, om in het volgend leesjaar dit onderwerp weder aan de orde te stellen. Ik geloof dat het niet noodig is hieromtrent dadelijk eene beslissing te nemen en vraag aan de vergadering machtiging voor het bestuur om deswege later, naar bevind van zaken, te handelen.

En thans, Mijne Heeren, nu er geen sprekers meer opstaan om over het voorstel—Schepel hun gevoelen te uiten, is het oogenblik gekomen de vergadering te sluiten. Wij hebben van den heer Eland gehoord hoe het voorstel van den heer Schepel in onze dagen werkelijk geen recht van bestaan zou hebben. Die spreker, aan wien ik bij deze gelegenheid den dank der vergadering breng, heeft doen uitkomen, in de eerste plaats de onzekerheid van wat door den heer Schepel door de „stelling Amsterdam” wordt verstaan; of dat is de stelling zóóals die thans bestaat of wel een meer uitgebreide stelling. Hij heeft ook in de tweede plaats de zaak uit verschillende oogpunten bezien, haar getoetst aan omstandigheden die zich in de werkelijkheid kunnen voordoen, om ten slotte tot het besluit te komen, dat in geen enkel opzicht het voorstel aannemelijk is.

Door den heer Kool is het wetsvoorstel beschouwd van een maritiem standpunt en ook in dit opzicht zijn de bezwaren aangewezen welke voor onze verdediging uit de aanneming van het wetsvoorstel zouden moeten voortvloeien.

Voorts heeft de heer Kool een beroep gedaan op hen, die een woord in het voordeel van het wetsvoorstel zouden willen

doen hooren, opdat men ook de lichtzijde er van zou leeren kennen, doch aan die roepstem is door niemand gevolg gegeven. De heer Schepel, in deze vergadering tegenwoordig, heeft zich van verdediging onthouden en wij billijken volkomen de redenen, die hem er toe geleid hebben om hier niet de bestrijders van zijn voorstel te beantwoorden. Wij kunnen dus niet oordelen over de gronden, welke die heer voor zijn ontwerp zou kunnen aanvoeren. Maar dit meen ik toch wel als resumptie van het debat te mogen zeggen: dat door deze vergadering geen goedkeuring aan het voorstel van den geachten afgevaardigde Schepel wordt verleend.

(Teekenen van goedkeuring)

De heer ROELL (lid van de Tweede kamer). Mijnheer de Voorzitter! het geachte lid van het bestuur, naast u gezeten, heeft zoo even de opmerking gemaakt, dat deze vergadering talrijker was bezocht dan vroegere. Ik kan de juistheid daarvan niet beoordeelen; maar wel acht ik het vrij zeker dat zich dezen avond in deze vergadering althans één element bevindt, talrijker vertegenwoordigd dan anders, en wel de leden der Tweede Kamer van de Staten-Generaal. Het spreekt van zelf dat, waar een voorstel van een onzer ambtgenooten besproken wordt, dat welhaast elders een punt van discussie voor ons zal uitmaken, het niet op den weg ligt van de hier tegenwoordig zijnde leden van de Tweede Kamer, op dit oogenblik aan het debat deel te nemen en ons oordeel daarover te doen kennen; en dat te minder, omdat menig onzer daarover nog niet een zoo gevestigd oordeel heeft als ons gewaardeerd medelid, de heer Kool en de voorsteller zelf. Wij moeten onze opinie nog vormen en zullen, wanneer de tijd daar is, naar ons beste weten uitspraak doen. De beraadslagingen, thans hier gevoerd, zullen voor ons daarbij zeker een gewichtig element ter overweging en voorlichting uitmaken.

Ik meen echter deze vergadering niet te mogen verlaten zonder ook, mede uit naam van mijne ambtgenooten, onzen dank

te betuigen voor de ons verleende gastvrijheid en voor de uitnoodiging om hier tegenwoordig te zijn.

Het behoeft wel geen betoog, dat wij niet in ieder vak van wetenschap zóó thuis kunnen zijn, dat wij daarin als specialiteit zouden kunnen gelden. Wij moeten trachten op de beste wijze onze wetenschap te vermeerderen. Daarom dan ook zijn wij er dubbel dankbaar voor, dat ons de gelegenheid is geschonken het debat van heden avond bij te wonen. Ik mag daarbij eene opmerking niet achterwege laten.

Waar de Staten-Generaal te oordeelen hebben over de middelen tot verdediging des lands, daar hebben zij de zaak nog uit een eenigszins ander oogpunt te bezien, dan de leden eener speciaal militaire vereeniging. Voor hen geldt zoo al niet uitsluitend, dan toch in de allereerste plaats: een maximum van weerbaarheid; voor ons komt *daarbij*: een minimum van uitgaven of, wil men liever, zeker quantum van uitgaven, waarvan de overschrijding de draagkracht der Natie niet gedooft.

Doch hoe dit ook zij, die verzekering durf ik hier gerust geven, ofschoon ik daartoe geene opdracht heb, dat: waar de Staten-Generaal er met gerustheid op vertrouwen dat, wanneer de nood aan den man komt, de verdediging des lands aan goede handen is toevertrouwd, het leger ook zijnerzijds er op kan rekenen dat de Staten-Generaal ook steeds bereid zullen wezen om, met betrekking tot de personeele en financieele offers, al die middelen toe te staan welke noodig zullen wezen om aan het leger de vervulling van zijn moeilijke en verheven taak, wannéér het daartoe geroepen wordt, mogelijk te maken.

De VOORZITTER. Wanneer thans niemand meer het woord verlangt, dan sluit ik, onder dankbetuiging aan de aanwezigen, deze vergadering.

De Secretaris

A. L. W. SEYFFARDT.